

Complexnummer: 522425

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Paleis van Justitie

Aantal complexonderdelen

2

Monumentnummers van complexonderdelen

522426, 522427

Woonplaats

's-Hertogenbosch

Gemeente

's-Hertogenbosch

Provincie

Noord-Brabant

Locatie van het hoofdobject

Sint Jorisstraat 129, 5211 HA te 's-Hertogenbosch

Complexomschrijving

Inleiding.

Complex bestaande uit het voormalige PALEIS VAN JUSTITIE (onderdeel I) en een op het binnenterrein tussen de beide vleugels hiervan gelegen GEVANGENISCOMPLEX (onderdeel II).

Beide onderdelen zijn tussen 1912-1924 opgetrokken in een mengvorm van Ambachtelijk-traditionele en Eclectische motieven naar ontwerp van de Hoofdingenieur-Architect der Gevangnissen en Gerechtsgebouwen W.C. Metzelaar. Door bezuinigingen tijdens en na de Eerste Wereldoorlog is het ontwerp ettelijke malen versoerd, onder meer door rijksbouwmeester S. Wijn.

In 1944 steken de Duitsers bij het verlaten van de stad het aan de Spinhuiswal gelegen gedeelte in brand. De kap, gevel en achterliggende dienstvertrekken worden hierbij onherstelbaar beschadigd. De hoofdmassa van het gebouw alsmede de aan de achterzijde gelegen, rijk geornamenteerde zittingszalen blijven gespaard. Met name de zittingszalen behoren tot de fraaiste die het bureau Metzelaar in Nederland heeft ontworpen en ingericht. Het verwoeste gedeelte van het gebouw werd tussen 1948 en 1951 door rijksbouwmeester G. Friedhoff in samenwerking met rijksgebouwendienst-architect M. Bolten voorzien van een sobere maar stedenbouwkundig zeer markante façade in een vormgeving die invloeden van de Stuttgarter-Schule vertoont en een nieuwe inrichting met onder meer glas-in-lood van M. de Leeuw en enkele representatieve ruimtes. De geschiedenis van Justitie op deze locatie gaat tenminste tot de achttiende eeuw terug. Vanuit een stedelijk verbeterhuis ontwikkelde zich in de loop van de negentiende eeuw een (Rijks-)penitentiaire inrichting; de voorganger van het huidige Huis van Bewaring. Hieraan werd tussen 1912 en 1924 het

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

huidige Paleis van Justitie gebouwd. Na de ingebruikneming van het nieuwe complex achter het station werd het Paleis van Justitie in 1998 door Justitie afgestoten. Het Huis van Bewaring is in 1999 nog wel als zodanig in gebruik.

Omschrijving.

Het V-vormige complex is bijzonder markant gelegen op een driehoekig terrein dat omsloten wordt door de Sint Jorisstraat, de Spinhuiswal en de Binnendieze met in het verlengde daarvan het woonhuis Sint Jorisstraat 121 waarin nog resten van het voormalige karthuizerklooster schuilgaan. De drielaags voorgevel met entreepartij aan de Spinhuiswal springt door de uniforme, strenge en monumentale vormgeving bijzonder in het oog. De situatie op de hoek Spinhuiswal, Sint Jorisstraat en Prins Bernhardstraat is niet minder markant maar stedenbouwkundig gezien aanmerkelijk complexer. De blikvanger is hier het voormalige refugiehuis van de abdij van Sint Geertrui te Leuven (Spinhuiswal 1/Sint Jorisstraat 133, dat in oorsprong teruggaat tot de vroege zestiende eeuw en van 1937 tot 1941 ingrijpend gerestaureerd werd. Tussen het refugiehuis en het Paleis van Justitie bevindt zich verder een uit 1947 daterend gedeelte van een voormalig koetshuis; Spinhuiswal 131. Dit pand valt buiten de van rijkswege geldende bescherming. Aan de Sint Jorisstraat valt de bebouwing in twee blokken uiteen en bestaat uit het van vierkante hoektorens voorziene drielaags gedeelte van Metzelaar uit 1912-1924 en het door middel van een tussentravee met trappenhuis daarmee verbonden Huis van Bewaring dat twee bouwlagen telt. Dit is in 1855-1858 in neoclassicistische vormen opgericht met bijbehorende woning en poort (Sint-Jorisstraat 123-125). Bij een restauratie in 1980 werd dit gedeelte vooral intern sterk gewijzigd. Via een inspringing gaat deze over in de langgerekte vierlaags cellenvleugel aan de noordwestelijke zijde. De in opzet uit 1895 daterende gevangenisvleugel die het terrein aan de noordwestelijke zijde begrenst, is in de loop der jaren diverse malen gewijzigd en valt buiten de van rijkswege geldende bescherming.

De binnenterreinen van het complex zijn in de loop der jaren voor een groot gedeelte opgevuld met nieuwe bebouwing van het Huis van Bewaring zoals: overdekte hallen, recreatie- en werkzalen en fietsenstallingen. Aan de noordwestelijke en zuidoostelijke kant bevinden zich nog twee grote open binnenplaatsen; die tussen de beide gevangenisvleugels dient vooral om de gevangenen te luchten.

Waardering.

Het complex van Paleis van Justitie met de op het binnenterrein gelegen gevangenisvleugel A is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorische waarden als bijzondere uitdrukking van de justitiële geschiedenis en de daarmee verbonden typologische ontwikkeling der gebouwen.

Het paleis heeft architectuurhistorische waarden als bijzondere uitdrukking van de geschiedenis van het rijksbouwen in de eerste helft van de twintigste eeuw. Het gebouw is het laatste grote justitiële complex van W.C. Metzelaar. Met name de monumentale en rijk geornamenteerde zittingszalen zijn binnen diens werk belangrijk en zeldzaam. De façade aan de Spinhuiswal van G. Friedhoff is vanwege de imponerende ligging stedenbouwkundig gezien van groot belang. Architectuurhistorisch heeft dit gedeelte belang als eerste grote rijksgebouw van diens hand. Door de functionele samenhang van de verschillende gebouwen en de enigszins geïsoleerde ligging van het complex heeft het geheel ensemblewaarden. Het geheel is van belang vanwege de hoogwaardige architectonische kwaliteit van de samenstellende onderdelen. Het geheel aan gebouwen is van belang vanwege de functionele en typologische zeldzaamheid.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 522426

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	16 oktober 2001
Kadaster deel/nr	82692/15

Woonplaats*		Gemeente*		Provincie*			
's-Hertogenbosch		's-Hertogenbosch		Noord-Brabant			
Straat*	Nr*	House letter*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Sint Jorisstraat	129			5211 HA	's-Hertogenbosch		
Spinhuiswal	2			5211 JG	's-Hertogenbosch		
Kadastrale gemeente*		Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding		Grondperceel	
's-Hertogenbosch		G				6386	

Omschrijving**

Inleiding.

PALEIS VAN JUSTITIE, tussen 1912 en 1924 gebouwd in Eclectische stijl naar ontwerp van de Hoofdingenieur-Architect der Gevanganissen en Gerechtsgebouwen W.C. Metzelaar. Door bezuinigingen tijdens en na de Eerste Wereldoorlog is het ontwerp ettelijke malen versoerd, onder meer door rijksbouwmeester S. Wijn. In 1944 steken de Duitsers bij het verlaten van de stad het aan de Spinhuiswal gelegen gedeelte in brand. De kap, gevel en achterliggende dienstvertrekken worden hierbij onherstelbaar beschadigd. De hoofdmassa van het gebouw alsmede de aan de achterzijde gelegen, rijk geornamenteerde zittingszalen blijven gespaard. Met name de zittingszalen behoren tot de fraaiste die het bureau Metzelaar in Nederland heeft ontworpen en ingericht. Het verwoeste gedeelte van het gebouw werd tussen 1948 en 1951 door rijksbouwmeester G. Friedhoff in samenwerking met rijksgebouwendienst-architect M. Bolten voorzien van een sobere maar stedenbouwkundig zeer markante façade in een vormgeving die invloeden van de Stuttgarter-Schule vertoont en een nieuwe inrichting met onder meer glas-in-lood van M. de Leeuw en enkele representatieve ruimtes. Het gedeelte aan de Sint-Jorisstraat met enkele markante zalen bleef vrijwel onbeschadigd.

Omschrijving.

Het voormalige Paleis van Justitie bestaat uit twee rechthoekige vleugels die V-vormig ten opzichte van elkaar geplaatst zijn: een gedeelte aan de Spinhuiswal en een gedeelte aan de Sint Jorisstraat. Het aan de Sint Jorisstraat gelegen gedeelte is als afzonderlijk bouwlichaam goed herkenbaar. Het is een negen traveeën tellend bouwlichaam op rechthoekige grondslag, telt drie bouwlagen met kapverdieping en heeft in kruisverband opgetrokken gevels van gele strengperssteen. Het pand is voorzien van risalerende, vierlaagse hoektorens onder met leien gedekte tentdaken. Ook het centrum van het middengedeelte risaleert iets. De hoofdmassa heeft een plat

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

dak met een schild aan de straatzijde dat gedekt is met leien in Maasdekking.

De voorgevel van het pand is voorzien van een hoge hardstenen plint. De overige geleding van de gevel bestaat uit lijsten en speklagen van zowel hardsteen als gele zandsteen. De op de begane grond gevestigde kantoren zijn in opzet aanmerkelijk lager dan die op de verdieping. De vensters zijn hier recht gesloten en hebben een natuurstenen latei. De op de beide verdiepingen per travee gekoppelde vensters zijn getoogd met een segmentboog en hebben in de trommels een ornamentiek van steenblokjes (eerste verdieping) en polychrome, gestileerde keramische motieven (tweede verdieping en fries). De vensters zijn voorzien van houten zesruits roedenramen en hebben hardstenen onderdorpels. De gevels worden verder geornamenteerd door gekulde, siersmeedijzeren steekankers. De goot rust op gecanneleerde klossen waartussen de polychrome keramische reliëfs als metopen zijn aangebracht. De dakkapellen hebben een verzorgde ornamentiek en zijn voorzien van zandstenen vleugelstukken. De centrale dakkapel heeft een frontonbekroning. De vensteropbouw van de beide hoektorens verschilt van die van het centrale gedeelte. Een centraal venster wordt steeds geflankeerd door twee even hoge maar smallere vensters. De goot van de hoektorens heeft in vergelijking tot het centrale gedeelte een fors overstek. Ook de dakkapellen hebben een andere detaillering en zijn elk bekroond met een segmentboogfronton. De tentdaken zijn elk geornamenteerd met een vergulde ijzeren windwijzer en piron.

De ingang bevindt zich in de linkerhoektoren en bestaat uit een eenvoudige houten vleugelpaneeldeur. Deze hoektoren die tevens als traptoren dient vormt tevens de verbinding met de aan de Spinhuiswal gelegen hoofd vleugel van het Paleis van Justitie. Aan de rechterzijde van de rechtse traptoren is, iets terugliggend, een tussentravee geplaatst die in verbinding staat met het naastgelegen Huis van Bewaring en een kleine trap heeft. De in machinale baksteen opgetrokken achterzijde van het pand is minder eenvormig en wordt gekenmerkt door twee blokvormige uitbouwen. In de grootste hiervan is de zittingszaal gehuisvest.

Intern is de plattegrond zeer sober gehouden. Aan de straatzijde bevinden zich de grote, rechthoekige dienstvertrekken en kantoren. Deze worden op elke bouwlaag aan de achterzijde ontsloten door een brede gang met granito vloer die over de lengte van het gebouw doorloopt. De kamers zijn alle nog voorzien van de oorspronkelijke houten deuren met omlijstingen. Het vertrek met de meest bijzondere ornamentiek is de aan de achterzijde van de eerste verdieping gelegen zittingszaal met achterkamer. Deze is voorzien van een in eclectische stijl vormgegeven houten lambrising, een geornamenteerd stucplafond en het oorspronkelijke meubilair. De trap in de rechtertoren is van graniet en heeft een smeedijzeren leuning. De lichttoetreding wordt hier verzorgd door sober geornamenteerd, kleurig glas-in-lood met geometrische en florale motieven.

De vleugel aan de Spinhuiswal is een langgerekt, streng symmetrisch bouwlichaam van drie bouwlagen met een souterrain. De voorgevel is opgetrokken uit een imitatie-handvorm baksteen, gemetseld in kettingverband. Voor de geleding en ornamentiek van de gevel is gebruik gemaakt van graniet (plint en trap) en kunststeen (ingang, vensteromlijstingen, waterlijst en goot). De getrapte middenrisaliet met ingangspartij is monumentaal vormgegeven en is voorzien van een met zwarte pannen gedekt schilddak met twee forse, in siermetselwerk opgetrokken schoorstenen op de nokpunten. De twee zijvleugels hebben een met zwarte pannen gedekt zadeldak met schilden aan de uiteinden en op de nokas vier kleine schoorstenen met kunststenen bekroning. De plint van deze vleugels is voorzien van gerusticeerde granieten blokken. Hierin zijn de met een segmentboog getoogde en van een smeedijzeren traliewerk voorziene souterrainvensters geplaatst.

Alle vensters zijn rechthoekig. Die van de eerste twee bouwlagen zijn identiek van formaat en indeling maar verschillen wat betreft de detaillering van de kunststenen omlijsting. Deze vensters hebben alle een dubbel kruiskozijn met daarin zes stalen vierruits roedenramen. De vensters op de begane grond hebben aan de bovenzijde een hanenkam met druiplijst. Deze ontbreekt op de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

verdieping. Wel hebben de vensters daar een gemetselde ontlastingsboog aan de bovenzijde. De vertrekken op de derde bouwlaag zijn lager dan die op de eerste twee. De vensters hebben hier een twaalfruits stalen roedenraam.

Op de buitenste traveeën van de zijvleugels na, heeft elke travee twee vensterassen. De monumentale, getrapte risalerende ingangspartij valt op door de in kunststeenblokken uitgevoerde omlijsting van de twee onderste bouwlagen van de middenpartij. Deze is bereikbaar via een granieten trap van vier treden en heeft een hoge, houten vleugelpaneeldeur. Hierboven zijn in reliëf de door banderollen geflankeerde wapenschilden van justitie en de provincies Noord-Brabant en Limburg aangebracht. Op de tweede bouwlaag heeft het ingangsgedeelte een schijnbalkon met kunststenen balustrade. De omlijsting wordt geflankeerd door kleine vierkante vensters met tweeruits ramen. Een opvallend decoratief element wordt gevormd door de op de goot geplaatste bekroning; een soort kunststenen fries met sobere geometrische ornamentiek. In de voorgevel zijn tussen de vensters van de eerste en de tweede bouwlaag op de hoeken en naast de ingang, vier rechthoekige, figuratieve kunststenen reliëfs geplaatst. Deze symboliseren: gestrengheid, wijsheid, voorzichtigheid en onkreukbaarheid.

Tegen in machinale baksteen opgetrokken achtergevel zijn onder meer werk- en recreatiezalen van het Huis van Bewaring gebouwd. De opzet is hier aanmerkelijk minder streng van aard dan bij de voorgevel. Intern wordt elke bouwlaag door een centrale gang die over de gehele lengte van het gebouw loopt, doorsneden. Aan weerszijden hiervan bevinden zich de rechthoekige dienstvertrekken. Deze zijn veelal sober van ornamentiek. Aan de achterzijde zijn de twee zeer rijk geornamenteerde zittingszalen gesitueerd. Deze alsook het daar aanwezige meubilair zijn compleet behouden gebleven. Een opvallend aspect van het interieur is verder de grote centrale trappartij die met gekleurd glas-in-lood van M. de Leeuw is geornamenteerd. Opmerkelijk is verder de kapconstructie van het nieuwe gedeelte aan de Spinhuiswal. Deze is geheel uit beton vervaardigd.

Waardering.

Het paleis van Justitie is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorische waarden als bijzondere uitdrukking van de justitiële geschiedenis en de daarmee verbonden typologische ontwikkeling der gebouwen. Het paleis heeft architectuurhistorische waarden als bijzondere uitdrukking van de geschiedenis van het rijksbouwen in de eerste helft van de twintigste eeuw. Het gebouw is het laatste grote justitiële complex van W.C. Metzelaar. Met name de monumentale en rijk geornamenteerde zittingszalen zijn binnen diens werk belangrijk en zeldzaam. De façade aan de Spinhuiswal van G. Friedhoff is vanwege de imponerende ligging stedenbouwkundig gezien van groot belang. Architectuurhistorisch heeft dit gedeelte belang als eerste grote rijksgebouw van diens hand. Door de functionele samenhang van de verschillende gebouwen en de enigszins geïsoleerde ligging van het complex heeft het geheel ensemblewaarden. Het geheel is van belang vanwege de hoogwaardige architectonische kwaliteit van de samenstellende onderdelen.

Het geheel aan gebouwen is van belang vanwege de functionele en typologische zeldzaamheid.

Hoofdcategorie

Bestuursgebouwen, rechtsgebouwen en overheidsgebouwen

Subcategorie

Gerechtsgebouw(E)

Functie

Gerechtsgebouw(EX3)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 522427

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	16 oktober 2001
Kadaster deel/nr	82691/188

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>		
's-Hertogenbosch	's-Hertogenbosch	Noord-Brabant		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
's-Hertogenbosch	G			6386

Omschrijving**

Inleiding.

GEVANGENISCOMPLEX, in 1912 ontworpen door W.C. Metzelaar in Ambachtelijk-traditionele vormen. De te beschermen cellenvleugel A bevindt zich centraal op het binnenterrein van het Paleis van Justitie en het Huis van Bewaring.

Omschrijving.

Langgerekte drielaags bouwmassa op rechthoekige grondslag met gevels van in kruisverband gemetselde machinale baksteen. In de lengte telt de vleugel achttien traveeën; in de breedte drie. De cellenvleugel heeft een plat dak. De recht gesloten vensters zijn getralied en hebben in de gietijzeren onderdorpels verwerkte ventilatieopeningen. Inwendig wordt het gebouw in de lengte doorsneden door een brede centrale gang. De cellen bevinden zich aan weerszijden hiervan. Centraal in de gang is in de jaren tachtig een over de hoogte van alle bouwlagen doorlopende, rechthoekige bewakingstoren opgesteld. De verdiepingen zijn bereikbaar door een stelsel van twee gietijzeren trappen waarvan de leuning overgaan in de ijzeren balustrades met ijzeren roostervloeren op de verdiepingen. De celindeling is nog de oorspronkelijke evenals de detaillering van de ramen en deuren.

Waardering.

De cellenvleugel A van het Huis van Bewaring te 's-Hertogenbosch is van algemeen belang. Hij heeft cultuurhistorische waarden als bijzondere uitdrukking van de justitiële geschiedenis en de daarmee verbonden typologische ontwikkeling der gebouwen. Door de functionele samenhang van de verschillende gebouwen en de enigszins geïsoleerde ligging van het complex heeft het geheel ensemblewaarden. De cellenvleugel is in detaillering een van de gaafst bewaarde gevangenisgebouwen van de hand van W.C. Metzelaar. Het geheel aan gebouwen is van belang vanwege de functionele en typologische zeldzaamheid.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Bestuursgebouwen, rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	Gerechtsgebouw(E)	Gevangeniscomplex

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument